

Kırsal Yaşamda Ücretsiz Çocuk Emeginin Kullanımı¹

Use Of Unpaid Child Labor In Rural Life

Suvat PARİN², Suzan ÇAKAR³

Öz

Bu çalışma, Van'ın kırsal alanında çocuk emeğinin hangi şekillerde kullanıldığını ortaya koymak amacıyla tasarlanmıştır. Araştırmanın temel iddiası, her türden çalışmanın çocuklar için zararlı bir süreç olduğudur. Çocuk emeğine ilişkin birçok araştırma yapılmasına karşın ev içinde yaygın bir şekilde kullanılan ücretsiz çocuk emeği ile ilgili çalışmalara ilişkin literatürde büyük bir eksiklik vardır. Bu açıdan Van ili üzerinden ücretsiz çocuk emeğinin bir tablosunu çıkarmak amaçlanmıştır. Kırsal alanda ev içinde çalışan çocuklarla 741 anket yapılmıştır. Elde edilen veriler; “sosyo-demografik ve ekonomik özellikler”, “çalışma koşulları ve riskler”, “okul deneyimleri ve gelecek beklentileri” şeklinde ana başlıklar altında analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda görülmüştür ki; kırsal alanda ev içi işlerde yoğun olarak çalışan çocuklar için çalışma alanı ve şartları olumsuz etkiler barındırmaktadır. Çocukların, fiziksel ve psikolojik olarak kendilerini zorlayan işlerde çalışmaları hem okul hem de gelecek beklentilerini olumsuz etkilemektedir. Kırsal alanda çalışan çocukların ailelerinin çoğu, düşük gelire sahip ve eğitim düzeyleri düşük ailelerdir. Ailelerin sosyal ve ekonomik düzeylerinin düşük olması, çocukların çalış(tırıl)masında son derece önemli bir etkidir.

Jel Kodları: E23, J13, J2, P25.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Ücretli ve Ücretsiz Çocuk Emegi, Kır.

Abstract

This study is designed to show how child workers are employed in the rural area of Van. The main claim of the research is that any kind of work is a harmful process for children. Although there are many studies on child labor, there is a great lack of studies on unpaid child labor, which is widely used in the home, in the literature. That's why, it is aimed to draw a picture of unpaid child labor over the province of Van. 741 questionnaires were conducted with children living in rural areas and working at home. The obtained data analyzed as “socio-demographic and economy”, “working conditions and their risks”, “school experiences and future prospects”. As a result of the study, it has been seen that the working area and conditions have negative effects for children who work intensively in domestic work in rural areas. The jobs which required hard physically and psychologically efforts effects children their school and future expectations simultaneously.

¹Bu çalışma, 2018 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen ve Bilimsel Araştırmalar ve Uygulamalar Merkezi tarafından SYL-2018-5838 numaralı proje olarak desteklenen “Kentsel ve Kırsal Yaşamda Çocuk Emeginin Kullanımı Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Prof. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı, suatparin@hotmail.com, ORCID: 000-0001-9833-7549

³ Bilim Uzmanı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans, cakarsuzan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2801-7181

Family of these children have low-income and low-education. The low social and economic level of families is an extremely important factor in employing or being employed children.

Jel Codes: E23, J13, J2, P25.

Keywords: Child, Unpaid Child Labour, Rural.

1. Giriş

Çocukların çalış(tırıl)ması, tarihsel olarak bütün dönemlerde karşılaşılan bir durumdur. Çocuklar toplumsal yaşamın her evresinde farklı şekillerde çalışma yaşamına dahil olmuştur. Bu konuda Hindman, şu açıklamayı yapmaktadır: “Çocuklar daima çalışmışlardır. İnsanlık tarihinin ilk yılları boyunca kabilelerin çocukları; avlanma (hayvanları kapanla yakalamk, balık tutmak vb.) faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kabile ve klanların ailelere ayrılmaya başlamasıyla çocuklar, tarla ve bahçe işlerinde, hayvancılık faaliyetlerinde aile bireyleri ile birlikte çalışmaya devam etmişlerdir. Bu faaliyetlerin yanı sıra çocuklar, el sanatları alanında çalışmış ve kendilerini geliştirmişlerdir.” (Hindman (2002)’den akt. Erbay, 2008: 30). Heywood’un da belirttiği gibi, geçmişte bazı çocuklar, ev dışındaki işlerde tam zamanlı olarak çalışmış ve genellikle maddi bir karşılık olmadan ev içindeki işlerle de ilgilenmişlerdir. Aile bireylerinin daha verimli çalışabilmesi için ev içinde küçük işler yapmışlardır ve kardeşlerine bakmak gibi çeşitli görevler üstlenmişlerdir. Geçmişe bakıldığı zaman çocukların yapmış olduğu bu tür işlerin sıradan ve niteliksiz olduğu söylenebilir. Zamanla çocuklar, kendi boylarına ve deneyimlerine uygun farklı işler yaparak, yavaş yavaş iş gücüne dahil olmuştur. 6 ila 7 yaşlarında tarlada veya atölyede yararlı işler yapmaya başlamış, 10 yaşına kadar da yetenek, güç ve sabır gerektiren işlerde çalışmışlardır (Heywood (2003)’ten akt. İnal, 2014: 37).

Sanayi öncesi dönemde çocuklar, ev işlerini de içerisinde bulunduran ve çıraklık dönemi olarak adlandırılan bir aşamadan geçerlerdi. Bu aşama, çocukların meslek edinmelerini sağlayan bir süreçtir. Sanayi Devriminden önce çalışma alanı ev yaşantısı ile iç içe sayılırdı ve bu çalışmanın tamamı hane üyeleri tarafından birlikte yapılırdı. Ev içi işler, karşılığı ödenmeyen işler olarak tanımlanabilir. Çocuğun emeği, ailenin yoksulluğu ile paralel olarak değişkenlik göstermekteydi. Yoksulluk arttıkça çocuğun çalışmaya başlama yaşı 3 yaşa kadar düşmekte ve daha fazla çalışmak zorunda kalmaktaydılar. Asıl emek gücünün sömürülmesi ve şartların ağırlaşması, fabrika sisteminin gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Aile içinde, tarlada veya aile fertlerinin uğraştığı küçük el zanaatlarında çalışan çocuklar,

sanayileşme sonrası aile fertlerinin artık ev dışında çalışmaya başlaması ile birlikte dışarıdaki çalışma hayatına girmeye başladılar (Çevik, 1997: 39).

Ortaçağın kırsal kültür ve toplumlarında çocuk, ağırlıklı tarımsal işlerde ama daha çok aile ekonomisi içinde iş görürken, sanayileşmeyle birlikte fabrika, maden ve atölye tipi yoğun tehlikeli, sağlıksız ve yetişkin tacizine/baskısına açık iş yerlerinde yeni tip işverenlerin adına çalışmaya başlamıştır. Böylece yüzlerce yıl sıradan, önemsiz ve değersiz görülen çocuk emeği kapitalist sanayileşme ile beraber piyasada önemli bir kategoriye (çocuk işçi/emekçi) dönüşmüştür (İnal, 2014: 37). Sanayi devrimi ile beraber kadın ve çocuk emeğinin fabrikalarda kullanılmaya başlanması birçok toplumsal değişimi ve çocuk emeğindeki dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Sanayi kapitalizmi sonrasında, kırsal alanlarda ve kentin çevresinde küçük işletmeler üzerinden geçimini sağlayan insanlar, bu sanayileşme karşısında kendilerini koruyamamış ve imalathaneler ile fabrikalara kitleler halinde başvurmuşlardır. Çocukların, bu kitlelerin büyük bir bölümünü oluşturması onları, “kurumsal işgücü” konumuna düşürmüştür. Bu da çocuğun çalışma durumunun “çocuk işçiliği” olarak tanımlanmasına neden olmuştur (Duyar ve Özener, 2003: 12).

Yaşanan değişim ve gelişimler, çocuk emeğinin kullanımı ile ilgili biçimsel ve mekansal farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Sanayi devrimi ile çocuk işçiliğinin görünürlüğü artmış ve sürekli gündeme gelen tartışma konulardan biri olmuştur. Kapitalizmin ortaya çıkışı ve çocuk emeğinin de bu sürece dahil olması, ücretli çocuk emeğine ilişkin duyarlılığın artmasına neden olmuştur. Daha önce ev içi ve ev dışındaki işlerde çalışılan ve görünür olmayan ücretsiz çocuk emeği, düşük ücret ve zor koşullar barındıran çocuk işçiliğine dönüşmüştür. Sanayi devrimi öncesinde de sonrasında da çocuklar çalışma yaşamının bir parçası olmuştur.

2. Kırsal Alanda Çocuk Emeği

Geleneksel kırsal ailelerde ekonomik işleyiş, bir iş bölümüne ve iş birliğine dayalıdır. Çocuk, bu iş birliğinin bir parçası olmakla beraber bir işgücü değeri taşır. Günlük yaşamın bir parçası olan ekonomik faaliyetlere çocuklar küçük yaşlarından itibaren dahil olur ve çalışmaya başlarlar. Çocuk emeğine ilişkin yapılan tartışma ve çalışmalarda bir noktaya dikkat edilmesi konunun anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Her toplum içerisinde farklı dinamiklere ve farklı kültürel özelliklere sahiptir. Bu farklılık, bireyin doğumundan ölümüne

kadar olan yaşantısını etkilemekte ve şekillendirmektedir. Çocukluk dönemi diye adlandırılan bu süreç de toplumsal farklılıklardan dolayı değişik şekillerde yaşanmaktadır. Bundan dolayı çocuğun yapmış olduğu çalışma, sosyalizasyon sürecinin bir parçası da olabilir; fiziksel, sosyal, psikolojik olarak olumsuz etkiler barındıran ve sömürü aracı olarak kullanıldığı bir iş de olabilir. Bu iki durumun ayrımı iyi analiz edilmelidir. Toplum içindeki “çocuk ve çocukluk” kavramları, “çocuğun değeri”, “çocuğun çalışması” ve “çocuk emeği” kavramları yaptıkları işler bağlamında iyi okunmalıdır (Erder ve Lordoğlu, 1993:18). Bu anlamda kırsal yaşamdaki aile ilişkilerine ve çocuğun değerine baktığımız zaman, aile için bir getirisi olan ve sayısı arttıkça fayda kazanılacağına inanılan bir anlayış hakimdir.

Leibenstein “Doğurganlığın Ekonomik Teorisi”nde çocuğun aileye 3 faydası olduğundan söz etmektedir. Bunlardan birincisi çocuğun üretim aracı olarak faydası, ikincisi sosyal güvenlik aracı olarak faydası, üçüncüsü ise çocuğun bir neşe kaynağı olarak faydasıdır. Birinci fayda ekonomik yönlüdür. Yani daha çok kırsal toplumlarda aile içindeki üretim süreçlerine dahil bir tüketici olmakla beraber aynı zamanda üreten birey konumundadır. Tabi ki bu durumun, kentte yoksulluğun etkisiyle çocuklarını çalıştıran aileler için de geçerli olduğu söylenebilir. Fakat sadece tüketici olup üretime katkısı olmayan çocukların ailelerinde bu fayda söz konusu değildir. İkinci fayda hem ekonomik hem sosyal olarak düşünülmektedir. İkinci fayda yine birinci faydaya eşdeğer olarak kırsal geleneksel ailelerde görülmektedir. Küçük yaşlarda aile içindeki işlerde yardımcı birey konumundayken ilerleyen yaşlarda anne ve babasına bakmakla yükümlü olmakta aynı zamanda ailenin sosyal statüsünü devam ettirmektedir. Üçüncüsü ise psikolojik türde özelliğe sahiptir. Çocuğun neşe aracı olarak kabul edildiği aileler genellikle sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan aileler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik ve sosyal statünün devam ettirilme kaygısının yaşanmadığı durumlarda çocuğun, neşe kaynağı olarak görüldüğü yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Ailenin sosyo- ekonomik düzeyi arttıkça çocuk psikolojik ve neşe sağlama aracı olarak görülürken, sosyo-ekonomik düzeyin düşmesiyle de çocuğun sosyal ve ekonomik değeri ön plana çıkmaktadır. (Leibenstein (2000)’den akt. Kahramanoğlu, 1996: 139). Kağıtçıbaşı’nın (1981: 89) çocuğun değerine ilişkin yapmış olduğu çalışması, Türkiye’de çocuğun ekonomik açıdan değerinin yüksek olduğunu ve bu değerın kırdan kentlere doğru gittikçe azaldığını göstermektedir.

Kırsal yaşamda aile bireyleri, çocuğun dinsel, mesleki ve kültürel eğitimini yerine getiriler. Kişilerin aile içinde, komşuluk ilişkilerinde, yaş ve cinsiyet gruplarında ve iş bölümü içerisindeki yerleri uyarınca belli başlı toplumsal rollerin gerçekleşmesine, bir takım sabit ilişki biçimleri eşlik eder. Öğrenilenlerin aktarılmasını ve toplumsal yaşamın yeniden üretimini bunlar sağlar (Castel, 2017: 40). Aile içinde yaşayan bireylerin hane içindeki üretime katkı sağlamaları aile için önemlidir. Bundan dolayı çocuğun eğitimi de aileye sağladığı ekonomik katkıdan sonra gelmektedir. Çocukların hiç okula gönderilmemesi ya da çalışmadan sonra kalan zamanlarda okula gönderilme düşüncesinin egemen olduğu gözlenmektedir (Özbay, 1984:55).

Çocukların ev işlerine ve tarımsal işlere katılmaları hemen hemen her kırsal toplumda görülen bir olgu olmuştur. Kırsal toplumlarda çocuk bahçede çalışır, annesine ev işlerinde yardım eder, erkeklere işlerde eşlik eder, evcil hayvanlara bakar, atölyede zanaatkarlık yapar. Bu da göstermektedir ki Ortaçağ'da ve erken modern dönemlerde kırsal bölgelerde çocuk, çalışma hayatının içinde tıpkı yetişkinler gibi birçok işin peşinden koşturup durmuştur (İnal, 2014: 37).

Çocuk emeğinin en yaygın görünümü, özellikle kırsal kesimlerde ve az gelişmiş ülkelerin gecekondü gibi yoksul mahallelerinde, çocukların aile içinde veya dışında ebeveynlerinin zorlamasıyla çalışmalarıdır (İnal,2007: 117). Kırsal yörelerde çocuklar alışılmış yaşam biçiminin etkisiyle küçük yaşlardan itibaren tarımsal faaliyetlerde çalışmaya başlamakta ve ailenin üretimine katkı sağlamaktadır. Çocuk, çalışarak aile içinde sosyalleşme işlevini yerini getirmekte, yaşamda eğitim, gelecekte iş bulma sağlamaktadır (Bulutay,1995: 12). Çocuklar çeşitli yardımcı görevler için çok erken yaşta çalıştırılmaya başlarlar. Çocukların yerine getirmesi gereken en önemli işler olarak, küçük kardeşlerinin bakımı, gözetilmesi ile ev işleri olarak görülür. Örneğin; su taşımak, bahçeden sebze, meyve toplamak, ipek böceği kozalarını sınıflandırmak gibi. Küçük çocuklardan bütün gün çalışmaları beklenmez, bunlara oyunla karışık iş yaptırılarak işe alışmaları ve işi sevmeleri sağlanır. Buna karşılık yetişkin çocuklardan iş mevsimi süresince aile bireyelerine yardımcı olmaları beklenir (Yıldırak,1990: 140).

Kırsal alanda çocuk emeğinin kullanımına ilişkin bir değerlendirme yapacak olursak, genellikle çocuğun çalışmasının, sosyalizasyon sürecinin bir parçası olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu sürecin ortaya çıkmasında yoksulluğun da önemli bir etkisi vardır.

“Türkiye’de Çocuk Emeğinin Kullanım Biçimleri” araştırmasında, yoksul kırsal haneler için çocuk emeğinin kullanımının son derece önemli ve vazgeçilemez bir gelir kaynağı olarak görüldüğüne vurgu yapılmaktadır (Ertürk, 1994: 29). Çocuklar, aile içinde ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmakta, toplum içinde de bu durum normal karşılıp kültürel bir değer parçası olarak görülmektedir. Yaşanılan göç sonrası yaşatılan bu geleneksel kültür açısından çocuğun ev içi işlerde veya tarlada ücretsiz çalışmasıyla kentsel alanlarda fabrika, küçük işletmeler veya sokakta çalışması arasında bir fark gözetilmemektedir. Buna ek olarak çocuğun ücretli olarak çalışıp haneye maddi gelir sağlaması daha çok kabul görmektedir (Şişman, 2004: 5).

3. Araştırmanın Konusu

Çocuk emeğinin kullanımı, olgusal bir gerçeklik, aynı zamanda sosyal bir sorundur. Toplumların sosyo-ekonomik alandaki aksaklıklarının bir yansımasıdır. Günümüz toplumlarında çocuk emeğinin kullanımı oldukça yaygındır. Bu kullanım şekli ve alanları değişiklik gösterebilir fakat çocuklarda meydana getirdiği olumsuz sonuçlar hemen hemen benzer şekillerdedir. Çocukların çalışması durumu bazı toplumlarda olağan karşılanmakta iken bazı toplumlarda acilen çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir. Özellikle tarımsal ekonomi ile geçimini sağlamaya çalışan geleneksel toplumlarda, çocuk emeği kullanımı oldukça yaygındır ve bu durum normal karşılanmaktadır. Van ilinin de sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından düşük düzeyde olması çocuk emeğinin yaygın olarak kullanımını kaçınılmaz kılmıştır. Toplumların kendine has sosyo-kültürel anlayışlarının etkisiyle ortaya çıkan ücretsiz çocuk emeği kullanımının Van ili üzerinden bir tablosuna ulaşmak araştırma açısından önemlidir. Bu anlamda Van ilinin kırsalında ücretsiz çocuk emeğinin kullanımında etkili olan faktörler irdelenmeye çalışılmıştır. Van’ın kırsal alanlarında çalışan çocukların, yaptıkları işler, çalışma alanları ve çalışma şartları ile çalışma-çevre-okul ekseninde gelecek beklentilerinin nasıl şekillendiği ve sahip oldukları sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerin çalışmalarındaki etkisi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

4. Araştırmanın Amacı

Çocuk emeğinin kullanım şekilleri ve alanları kendi içerisinde farklılık göstermekte ve farklı sonuçlar barındırmaktadır. Kırsal alanda özellikle ev içi ücretsiz çocuk emeği kullanımının yaygın olması ve bununla ilgili yapılmış çalışmaların yetersizliği, bu çalışmayı yapmamızda belirleyici bir etken olmuştur. Bu çalışmanın amacı Van'ın kırsal yerleşim birimlerinde çocukların çalışma nedenlerini sosyolojik olarak ortaya koymaktır. Başka bir ifadeyle çalışmanın amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz.

- Van'ın kırsal alanında, ücretsiz çocuk emeği kullanımına neden olan faktörleri açıklamaya çalışmak,
- Kırdaki çocukların yaptıkları işlerin türlerine ilişkin bir çerçeve oluşturmak,
- Çocuğun çalışma durumu ile okul yaşamı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak,
- Çalışma durumunun, çocukta oluşturduğu fiziksel, psikolojik ve sosyal etkilerin neler olduğunu ortaya koymak,
- Çalışma durumunun, çocukta nasıl bir gelecek beklentisi oluşturduğunu açıklamaya çalışmaktır.

5. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri ve Analizi

Kırsal alandaki anketlerin yapılması için Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler doğrultusunda ilçe ve köylerindeki mevcut okul ve öğrenci sayısına ulaşılmıştır. Van merkez ve diğer ilçelerinde okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinde okuyan toplam 311.478 öğrenci bulunmaktadır. Bahçesaray 4.364, Başkale 15.967, Çaldıran 20.056, Çatak 6.202, Edremit 35.333, Erciş 48.312, Gevaş 7.206, Gürpınar 9.441, İpekyolu 81.768, Muradiye 15.368, Özalp 21.949, Saray 6.006, Tuşba ise 39.497 öğrenci sayısına sahiptir. Alınan veriler doğrultusunda eğitime devam eden ve ulaşılabilir öğrenci sayısının 288.960 olduğunu söyleyebiliriz. Van ilçe merkez ve köylerinde okula devam eden bu çocuklar çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu sayının yaklaşık %2'lik bir oranı alınarak örneklem grubu oluşturulmuştur. Bu doğrultuda her ilçede ortalama 60 çocuğa anket uygulanması

hedeflenmiştir. Bu bağlamda ilçe ve köy okullarındaki öğrenciler olasılığa dayalı olmayan tabakalandırılmış amaçsal örneklem tekniği ile belirlenmiş ve anket uygulanmıştır. Özalp'ta 58, Erciş'te 49, Çaldıran'da 57, Gürpınar'da 90, Bahçesaray'da 56, Gevaş'ta 40, Çatak'ta 78, Saray'da 52, Başkale'de 87, Muradiye'de 59, Edremit'te 51, Tuşba'da 59, İpekyolu'nda 45 anket yapılmıştır. Literatür araştırması sonucunda çeşitli kaynaklardan elde edilen sorular ışığında anket formu soruları oluşturulmuştur. Anket, okullardaki öğrencilere belirlenen sayıya göre uygulanmış, anketlerden elde edilen bulgular SPSS (*Statistical Package for Social Science*) veri analizi programına yüklenmiş ve istatistiki tablolar-grafikler oluşturularak yorumlanmıştır.

6. Bulgular

Türkiye'nin doğusunda bulunan Van ili, en büyük yüz ölçümüne sahip illerden biridir. Yüksek, engebeli ve dağlık bir coğrafik yapısının olması yerleşimi de etkilemiştir. Karasal iklimin etkisi, bölgedeki tarımsal üretimin çeşitlenmesini sınırlandırmıştır. Sanayi ve hizmet kollarının gelişmemesi özellikle kırsal alanda yaşayan ailelerin temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık faaliyetleri olarak şekillenmesinde etkili olmuştur. Çalışmamızda elde edilen saha bulgularına bakıldığında; Van ilinin ilçelerindeki geçim kaynaklarına ilişkin geniş bir çerçeve sunmaktadır. Van ili ilçelerinin tamamına yakınının geçimlik ekonomisinin tarım ve hayvancılık olduğu görülmüştür. Gelişmişlik özelliklerine göre birkaç ilçenin farklı iş sahalarında da geçimini sağlayan aileler olsa da ilçe merkezinden köylerine doğru indikçe tablonun benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Van İli ve İlçelerinde İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (2000)

Sektör	Tarım, Balıkçılık ve İTF	Hizmetler	İnşaat	Sanayi ve Madencilik	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Otelcilik	Genel Toplam	İlçenin İstihdam İçindeki Payı(%)
İlçe							
Erciş	90,4	4,7	3,3	0,9	0,9	100	17,9
Merkez	87,7	8,0	2,6	0,7	0,8	100	16,8
Özalp	91,6	4,6	2,7	0,4	0,7	100	11,7
Başkale	89,1	9,8	0,5	0,2	0,4	100	10,2
Çaldıran	90,4	7,0	2,0	0,1	0,5	100	9,4
Muradiye	92,2	4,6	2,2	0,5	0,4	100	8,2
Gürpınar	84,7	13,3	0,9	0,4	0,7	100	7,4
Gevaş	90,1	7,0	1,8	0,5	0,5	100	4,5
Çatak	81,2	17,6	0,6	0,2	0,5	100	4,4
Saray	89,0	7,6	2,4	0,3	0,7	100	3,9
Bahçesaray	92,1	6,8	0,4	0,2	0,5	100	3,1
Edremit	87,6	7,0	3,4	1,2	0,7	100	2,7
Toplam	89,2	7,5	2,1	0,5	0,6	100	100

Kaynak: (Parin ve Arlı, 2016: 47)

7. Çalışan Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri

7.1. Cinsiyet ve Yaş

Görüşülen çocukların cinsiyet dağılımına bakıldığında; %53,6'sı kız çocuklarından %46,4'ü ise erkek çocuklarından oluşmaktadır. Çocukların yaş ortalamalarının 11-14 yaş aralığı olduğu görülmüştür. 7-10 yaş aralığında olanların %21,3; 11-14 yaş aralığında olanların %50,4; 15-18 yaş aralığında olanların ise %28,3 oranını oluşturduğu görülmüştür. 11-14 yaş aralığı en yüksek orana sahiptir. Ayrıca görüşülen kişilerin cinsiyet ve yaş dağılımına bakıldığında da kız çocuklarında 7-10 yaş aralığının %21,3, 11-14 yaş aralığının %44,5, 15-18 yaş aralığının %34,2 olduğu görülmüştür. Erkek çocuklarında ise 7-10 yaş aralığının %21,4, 11-14 yaş aralığının %57,2, 15-18 yaş aralığının ise %21,4 olduğu araştırmanın bulgularından hareketle söylenebilir. Kız ve erkek çocuklarında yoğunlaşma, 11-14 yaş grubundadır.

7.2. Baba ve Anne Eğitim Durumu

Çocukların baba eğitim durumuna bakıldığında %41,9'u ilkokul, %21,2'si ortaokul, %13,5'i lise, %2,2'si ise üniversite mezunudur. Okur-yazar olmayanların oranı %9, okur-yazar olanların oranı %12, üniversite terk olanların oranının ise %0,3 olduğu görülmüştür. Çocukların %5'i babalarının eğitim durumlarını bilmediklerini, %5'i de babasının hayatta olmadığını belirtmiştir. Baba eğitim durumunun en yüksek olduğu düzeyin ilkokul olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Ailenin eğitim durumuna bağlı olarak çocuklar model aldıkları aile üyelerine paralel şekilde eğitim hayatlarına devam etmekte veya etmemektedirler. Eğitim üzerinde ailenin model olarak etkisinin yanı sıra ekonomik etkenler de etkili olabilmektedir ki, bunun sonuçlarını çocukların eğitim hayatlarına devam edip etmemek istemediklerine yönelik olan düşüncelerinin tespitinde görmekteyiz. Kadınların toplumsal yaşamda ev içi rollerinin Türkiye'de daha ön planda olduğu bir gerçektir. Bu düşünce yapısının etkisiyle kadınların okullaşma oranı erkeklerden daha düşüktür. Anne-baba eğitim düzeyinin yükselmesi, çocukların ev içi işlerde veya sokakta çalışma olasılığını da düşürmektedir. Babanın eğitim durumunun mesleği ile doğrudan alakalı olduğu ve annenin eğitim seviyesinin çocuğu ile olan ilgisini belirlediği gerçeğinden hareketle anne baba eğitiminin çocuk işçiliğinin önlenmesindeki kilit rolü anlaşılacaktır. Anne eğitim durumundaki benzer durum baba eğitim düzeyi için de geçerlidir. Erkeklerin okullaşma oranı kadınlara oranla daha yüksektir. Ataerkil bir toplum olan Türk toplumunda erkeğin eğitim sürecinden yararlanma şansı kadına oranla daha yüksektir (Kılıç, 2009:99). Görüşülen çocukların anne eğitim durumuna bakıldığında, İlkokul mezunu olanlar %36,5, ortaokul mezunu olanlar %8,1, lise mezunu olanlar %2,5'tir. Okur-yazar olmayanların oranı %45 iken, okur-yazar olanların oranı ise %7,9'dur. Anne eğitim durumunun en yüksek olduğu düzey ilkokuldur. Okur-yazar olmayan annelerin sayısı, okur-yazar olmayan baba sayısına oranla daha yüksektir. Ayrıca baba eğitim durumunda üniversite düzeyine sahip olanlar var iken anne eğitim durumunda bu düzeye sahip kimsenin olmadığı dikkat çekmektedir. Anne- baba eğitim düzeyleri ile çocukların çalıştırılması doğru orantılıdır (Acaroğlu,2010:145), yaptığı araştırmada bu durumu ortaya koymuştur. Erkek çocuklarının istihdamdaki oranı kız

çocuklara oranla daha fazladır. Bu durum hem kentsel hem kırsal alanlar için farklılık arz etmemektedir. Ailedeki ebeveynlerin eğitim düzeyi çocukların çalışmasında oldukça etkilidir. Eğitim düzeyi arttıkça çocukların çalıştırılma oranı da düşmektedir.

7.3.Baba ve Anne Mesleği

Çocukların baba mesleklerine bakıldığında, %13,8'inin çiftçi; %0,5'nin güvenlik görevlisi; %10,9'unun hayvancılık yaptığı; %42,5'inin işçi (inşaat, İŞ-KUR); %0,4'ünün korucu; %3,1'inin memur, %0,8'inin muhtar; %5'inin ise zabıta olduğu görülmüştür. Serbest meslek (boyacı, şoför, mermerci, tüccar, tamirci, demirci, oduncu) ile uğraşanların oranı ise %24,5'tir. Babası işsiz olanların oranı ise %3 oranındadır. Baba mesleğindeki yoğunlaşma, kol gücüne dayalı işlerdedir. Serbest meslek sahibi olanlar ile çiftçilik ve hayvancılık yapanlar işçilikten sonra en fazla orana sahip meslek gruplarıdır. Türkiye'de kadınların meslek hayatına atılmaktansa evde kalıp ev işleri ile ve de çocuklarla ilgilenmesi yaygın olarak görülen bir düşüncedir. Özellikle geleneksel aile yapısına sahip ailelerde bu anlayış daha fazladır. Bununla birlikte ülkemizde kadınların faaliyet gösterdiği meslek kolları genellikle vasıfsız meslekler ya da kolaylıkla öğrenilebilecek mesleklerdir. Tekstil sektöründe, temizlik sektöründe, hizmet sektöründe kadın emeğinin daha yaygın olması ucuz işgücü temini açısından tercih edilmektedir (Kılıç, 2009:96). Anne mesleğine bakıldığında, %99,5'inin ev hanımı; %0,5'inin ise işçi olduğu görülmektedir. İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞ-KUR) kısa vadeli dönemlerde çeşitli pozisyonlara işçi alımları yapmaktadır. %0,5'lik oran İş-Kur tarafından işe alınan işçi pozisyonundaki bu kadınlardan oluşmaktadır. Anne eğitim düzeyinin düşük olması ve mesleki saygınlığının olmaması, kırsal kesimdeki kız çocuklarının çok fazla okutulmayıp erken yaşta evlendirilmesinde oldukça etkilidir. Lise ve üniversite bitiren annelerin sayısı oldukça düşüktür ve kız çocukları genellikle ilkokul ve ortaokuldan sonra eğitim yaşantısı sona erdirilerek ideal ev hanımlığı rolüne hazırlanmaktadır. Görüşülen çocukların toplam kardeş sayısına bakıldığında; 5 kardeşe sahip olanların oranının %17 olduğu ve bunun en yüksek oran olduğu görülmüştür. Bu sıralamayı %16,5 ile 4 kardeş, %15,9 ile 6 kardeş ve %13,3 ile 7 kardeş sahibi olanlar takip etmektedir. %0,4 ile 12 kardeşi olanlar ve %0,5 ile 1 kardeşi olanlar en düşük orana sahiptir. Sahip olunan kız ve erkek kardeş oranları göz önünde bulundurulduğunda, çocukların kalabalık aile yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Geleneksel kırsal yaşamda çocuk sayısının fazla olması, artı bir durum olarak algılanmakta getirisinin de fazla olduğu düşünülmektedir. Geleneksel kırsal ailelerde ekonomik işleyiş, bir iş bölümüne ve iş birliğine dayalıdır. Çocuk, iş birliğinin bir parçası ve birer iş gücü anlamı taşımaktadır. Çocuk geleneksel kırsal ailelerde bir sosyal statü ve topluma kabul edilme göstergesi iken bu değerlerin kentte özellikle sosyo-ekonomik gelir düzeyi yüksek ailelerde böyle bir öneme denk gelmediği görülmektedir. Çocuğun değeri ve algılanan maliyeti, gelişmişlik düzeyinin artmasıyla değişkenlik göstermektedir. Gelişmişlik düzeyi arttıkça erkekler için düzenli olarak çocuğun algılanan maliyeti azalmaktadır. Kadınlar için de benzer bir durum söz konusudur. “Terbiye etme sorunları” ile “duygusal baskı ve sorumluluk” şeklinde çocuğun maliyetini arttırmaktadır (Kağıtçbaşı, 1981:101). Geleneksel kırsal toplumlarda sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu aileler için çocuk sayısının fazla olması önemlidir. Kent yaşamında ise sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olduğu aileler için çocuk sayısında azalış söz konusudur. Sosyo-ekonomik durumun yükselmesi, aile içinde çocuğun maliyetini de arttırmaktadır. Kırsal yaşamda hanedeki işlere yardımcı birey konumunda olan çocuk, kentsel yaşamda bu işlevini yitirmektedir. Bu durum, ailelerin sahip olduğu çocuk sayısında düşüşe neden olmaktadır.

8. Çalışan Çocukların Aile Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Çalışmadan elde edilen verilerden hareketle ailelerin çoğunun geçim kaynağının tarım ve hayvancılık üzerine olduğu söylenebilir. Yalnızca hayvancılıkla geçinenlerin oranı, %31, tarım ile geçinenlerin %9,1, tarım ve hayvancılıkla geçinenlerin oranı ise %26,1'dir. Kamu sektöründe çalışanlar %10, özel sektörde çalışanlar ise %6,5'i oluşturmaktadır. İnşaat işçiliği yaparak hanesini geçirenlerin oranı %10 iken serbest meslek (boyacı, şoför, mermerci, tüccar, tamirci, demirci, oduncu) yaparak geçimlerini sağlayanların oranı ise 6,1'dir. Herhangi bir geliri ve geçim kaynağı olmayan hanelerin oranı da %1,2'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlayan ailelerde çocuklar da bu faaliyetlerin içerisinde yer alırlar. Ücretli olmasa bile ücretsiz aile işçisi konumundadırlar. Görüşülen çocukların maddi durumları, hanenin aylık gelirine göre gruplanmıştır. Görüşülen çocukların hane aylık gelirine baktığımızda; geliri 0-750 TL arasında olanların %19,6; 751-1500 TL arasında olanların %61,2; 1501-2250 TL arasındakilerin %8,8; 2251-3000 TL arasındakilerin %5,2; 3001-3750 TL arasındakilerin

%1,2; 3751-4500 TL arasındakilerin 2,1; 4501 TL ve üzeri olanların ise 2,2 oranına sahip olduğu belirlenmiştir. Düzenli bir gelire sahip olmayan ve hanede bir geçim kaynağı olmasına rağmen buradan çok az gelir elde eden hanelerin oranı yüzde %19,6 olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle serbest işlerde çalışan, inşaat işçiliği yapan ve herhangi bir iş sahibi olmayan kişiler bu kategoriye girmektedir. Tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan hanelerde çocuklar daha çok ücretsiz aile işçisi olarak karşımıza çıkarken herhangi bir geliri olmayan veya az geliri olan ailelerde çocuklar ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Özellikle mevsimlik işçi (başkasının tarlasında ücretli çalışan), ayakkabı boyacılığı, çay ocağı/tamirhane çıraklığı gibi işler yapmaktadırlar.

9. Çocukların Çalışma Durumuna İlişkin Bilgiler

Görüşülen çocukların çalışma şekillerinin ücretli mi, ücretsiz mi olduğuna bakıldığında; %92,8'inin ücretsiz aile işçisi olduğu; %7,2'sinin ise ücretsiz aile işçisi olmanın dışında ücretli olarak da çalıştığı görülmektedir. Araştırma kapsamındaki çocukların tamamı herhangi bir ev içi veya ev dışı faaliyetlerden birinde bulunduğunu ifade etmiştir. Çocuklar ücretsiz aile işçiliğinin yanında hane ekonomisine maddi olarak destek olmak amacıyla ücretli işlerde de çalışmaktadır. Çocukların ücretli ve ücretsiz olarak yaptıkları işlerin türü ve sıklığı, bu işlerin cinsiyet, yaş ve okul ilişkisi bağlamındaki etkileri sonraki tablolarda açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Görüşülen Çocuğun Çalışma Şekline Göre Cinsiyet Dağılımı

		Ücretsiz Aile İşçisi(Ev içi veya tarla/bahçe işleri)	Ücretli Çocuk İşçi	
Kadın	Sayı	412	6	418
	Yüzde	98,6	1,4	100,0
Erkek	Sayı	312	50	362
	Yüzde	86,2	13,8	100,0
Toplam	Sayı	724	56	780
	Yüzde	92,8	7,2	100,0

Çocukların çalışma şekli ile cinsiyetleri arasındaki ilişkiye bakıldığında; erkek çocuklarının, ev içi işlerde ücretsiz olarak çalışmalarına ek olarak ücretli bir işte de faaliyet gösterme oranlarının kız çocuklara nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oran erkeklerde %13,8 iken kızlarda %1,4'tür. Kırsal bölgelerde kız çocuklarının da ücretli işlerde çalıştırıldığı tablodan görülmektedir. Özellikle yaz ayında okulların kapanmasıyla bu çocuklar bahçe ve tarlalarda mevsimlik işçi olarak çalışmaya gitmek durumunda kalmaktadır.

Tablo 3. Görüşülen Çocuğun Yaptığı İşin Türüne Göre Dağılım

	Sayı	Yüzde
Mendil Satıcılığı	2	,3
Simit Satıcılığı	1	,1
Yük Taşımacılığı	2	,3
Tartıcılık	2	,3
Tamirhane/çay ocağı gibi küçük işletmede	3	,4
Ayakkabı Boyacılığı	3	,4
Mevsimlik İşçi	11	1,4
Tarla/bahçe/hayvancılık işler (ücretli olarak)	31	4,0
Ev İçi İşler	724	92,7
Diğer	2	,3
Toplam	781	100,0

Yapılan işlerin türüne bakıldığında en yüksek oranın ev içi işlerde olduğu görülmektedir. Ev içi işler (ev temizliği, bulaşık-çamaşır yıkama, getir-götür işleri, eşya taşıma, odun kırma, kömür taşıma, odun taşıma, perde takma, soba yakma, sofraya kurma-kaldırma, su taşıma, ütü yapma, yatak toplama, yemek yapma, koyun-inek sağma, ot taşıma, hayvanlara bakma, hayvanlara su taşıma, ahır temizleme, ot taşıma, ot biçme, pancar toplama v.b) %92,7'lik bir orana sahiptir. Ev içi işler olarak tanımlanan bu işler ücretsizdir. Bunun dışında tablodaki diğer işlerin tümünde bir ücret alımı söz konusudur. Tarla/ bahçe ve hayvancılık işi yapanlar %4; mevsimlik işçi olanlar %1,4 oranındadır. Bu iki iş türü arasındaki fark, mevsimlik işçi olarak çalışanlar belirli dönemler içerisinde tüm aile veya bir kaç hane üyesi olarak evden ayrılıp başka şehirlere çalışmaya gitmektedirler. Başkasının tarla/bahçesinde çalışma veya hayvanlarına bakma durumunda, evden herhangi bir ayrılma durumu söz konusu değildir.

Bu iki durum göz önüne alınarak anket formu doldurulmuştur. Tamirhane/ çay ocağı gibi küçük işletmelerde çalışanlar ile ayakkabı boyacılığı yapanların oranları %0,4'tür. Mendil satıcılığı, yük taşımacılığı ve tartıcılık yapanların oranı ise %0,3'tür. Simit satıcılığı yapan %0,1; diğer işlerde çalışanlar ise %0,3 gibi bir oranı oluşturmaktadır. Ev içi işlerde anneye yardım edenlerin oranı %90,5; yardım etmeyenlerin oranının ise %9,5 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Anneye Yardım Edilen İşlerin Türüne Göre Dağılım

	Sayı	Yüzde
Alışveriş	5	0,4
Bahçe/Tarla işleri*	47	3,6
Ekmek Yapma	8	0,6
Ev İçi İşler	325	25,1
Ev Temizliği	766	59,2
Hayvanlara Bakma**	79	6,1
Kardeşlere Bakma	63	4,9
Toplam	1293***	100,0

* Pancar toplama, ot biçme, ot taşıma, ağaç dikme

** İnek sağma, ahır temizleme, hayvanlara su taşıma, koyun sağma

*** 3 iş türünün genel toplamı verilmiştir.

Anne ve babaya hangi işlerde yardım edildiği farklı kategoriler üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Yardım edilen işlerin önceliği ve sıklığı göz önünde bulundurularak 3 kategori hazırlanmış ve çocuklardan öncelikli olarak ilk 3 iş türünün belirtilmesi istenmiştir. Anneye yardım edinilen iş türüne toplamda 1293 babaya yardım edilen iş türüne ise toplamda 771 cevap alınmıştır ve bu cevaplar belli başlıklar altında toplanarak analiz edilmiştir. Kız çocuklarının yaptığı iş türü ve hem anne hem de babaya yardım etme sıklığı erkek çocuklarına oranla daha fazladır. Bu nedenle kız çocukları hem ev içi hem de ev dışı işlerde daha fazla çalışmaktadır. Kadınlar kırsal bölgelerde; ev temizliği, çocuk bakma, yemek yapma, çamaşır-bulaşık yıkma gibi işlerin yanı sıra dışarıda hayvanlara bakma, tarımsal alanda çalışma gibi işlerle de uğraşmaktadır. Erkekler ev içi işlerle çok az ilgilenirken kadınlar her iki alanda da çalışmak durumundadır. Bu nedenle kız çocukları da erkek çocukları da küçük yaşlardan itibaren hem anne hem de babaya yardım etmektedir. Fakat bu yardımın sıklığı ve yardım edilen alanın sayısı kız çocuklarında daha fazladır. Bu durum, erkeklik ve kadınlık rollerine hazırlanıldığı düşünülen çocukların, küçük yaşlardan itibaren fiziksel ve psikolojik olarak sömürülmesine neden olmaktadır. Anneye hangi işlerde yardım edildiğine bakıldığında; %59,2 ile ev temizliğinin en yüksek oran olduğu görülmektedir. Ev

İçerisinde risk ve tehlike bulundurmaktadır. Anneye ev içi işlerde yardım etme sıklığına bakıldığında; her gün yardım etme %69,4; haftada birkaç kez %25,3; ayda birkaç kez %3,7; ayda bir kez %0,4; yılda birkaç kez yardım etme oranı ise %1,1'dir. Her gün yardım etme oranının diğerlerine oranla yüksek olduğu görülmektedir. Babaya ev içi işlerinde yardım etme oranlarına baktığımızda; %64,9'unun yardım ettiği; %35,1'inin ise yardım etmediği görülmektedir. Babaya yardım etme oranının anneye yardım etme oranına nazaran daha düşük olmasındaki nedenler olarak, ev içindeki işlerle çoğunlukla annenin ilgilenmesi ile anne ve babanın ev içindeki iş alanlarının farklılaşması gösterilebilir.

Tablo 5. Babaya Yardım Edilen İşlerin Türüne Göre Dağılım

	Sayı	Yüzde
Alışveriş	9	1,2
Araba Yıkama	12	1,6
Babanın Mesleki İşinde Yardım	6	0,8
Bahçe/Tarla işleri	411	53,3
Ev İçi İşleri	83	10,8
Ev Temizliği	2	0,3
Hayvanlara Bakma	198	25,7
İnşaat İşleri	17	2,2
Mazot, Sigara Kaçakçılığı	1	0,1
Tamir İşleri	32	4,2
Toplam	771	100,0

Babaya en çok %53,3 oranla bahçe-tarla işlerinde yardım edildiği görülmektedir. Hayvanlara bakma %25,7; ev içi işler %10,8; tamir işleri %4,2; inşaat işleri %2,2; araba yıkama %1,6; alışveriş yapma %1,2; babanın mesleki işinde yardım %0,8; mazot, sigara

kaçakçılığı gibi işlere yardım %0,1 oranındadır. Ev içindeki iş bölümü, yardım türünün de farklılaşmasında etkili olmaktadır. Anneye yardım edilen alan ve işler daha çok ev içindeki işlerdir. Baba ise çoğunlukla ev dışı işlerde çalıştığı için çocukların babaya yardım ettikleri alan genellikle ev dışındaki işler (bahçe-tarla işleri) olmaktadır. Geleneksel kırsal yaşamın etkisiyle çocuklar tarımsal faaliyetlerde uzun yıllar boyunca çalış(tırıl)mıştır. Çocuk emeğinin tarımsal faaliyetlerdeki biçimleri değişkenlik gösterse de en fazla kullanıldığı alan tarım sektörü olmuştur. Çocuk emeğinin genellikle tarımsal faaliyetlerde maddi bir karşılığı olmaz ve bu işi daha çok ailelerine yardım etmek için yaparlar. Çocuklar bu işlerini kimi zaman okulla birlikte yürütmekte kimi zaman ise eğitimlerini bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumda çocuklar eğitimlerini devam ettirseler bile başarı oranlarının düşme olasılığı oldukça yüksektir (Erbay, 2008: 17). Babaya ev içi işlerde yardım etme sıklığına bakıldığında; her gün yardım etme %31,7; haftada birkaç kez %51,1; ayda birkaç kez %9,3; ayda bir kez %2,6; yılda birkaç kez yardım etme oranı ise %4,6'dır. Hafta birkaç kez yardım etme oranının diğerlerine oranla yüksek olduğu görülmektedir. Tabloda dikkat çeken önemli bir nokta da şudur; yapılması yasal olmayan ve suç olarak görülen mazot ve sigara kaçakçılığı gibi bir faaliyete çocukların da dahil olması ve bunun bir iş/ geçim kaynağı olarak görülmesidir. Bu şekilde tehlikeli ve yasal olmayan bir faaliyete çocukların küçük yaşlardan itibaren başlaması, içinde birçok risk barından durumların oluşmasına da zemin hazırlayabilmektedir.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Anneye Yardım Edilen İşin Türü Dağılımı

		Kadın	Erkek	Toplam
Ev temizliği	Sayı	302	124	426
	Yüzde	70,9	29,1	100,0
Ev içi işler	Sayı	58	90	148
	Yüzde	39,2	60,8	100,0
Bahçe/tarla işleri	Sayı	4	15	19
	Yüzde	21,1	78,9	100,0
Hayvanlara bakma	Sayı	19	25	44
	Yüzde	43,2	56,8	100,0
Kardeşlere bakma	Sayı	14	13	27
	Yüzde	51,9	48,1	100,0
Ekmek yapma	Sayı	1	1	2
	Yüzde	50,0	50,0	100,0
Alışveriş	Sayı	1	1	2
	Yüzde	50,0	50,0	100,0
Toplam	Sayı	399	269	668
	Yüzde	59,7	40,3	100,0

Anneye yardım edilen iş türü ve cinsiyet ilişkisi karşımıza anlamlı bir tablo çıkarmaktadır. Kız çocuklarının ev temizliğinde %70,9 oranıyla erkeklerden daha fazla faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ev içi işlerde erkek çocukları %60,8 oranında, kız çocukları ise 39,2 oranında faaliyet gösterdiği görülmektedir. Erkek çocuklarının kız çocuklara oranla ev dışı işlerde (hayvanlara bakma, bahçe işleri vb.) daha fazla çalıştığı tabloda görülmektedir. Ev içindeki iş bölümünün, çocukları cinsiyet rollerine hazırladığı söylenebilir. Çocukların ev içindeki işlerde çalışmak zorunda olması, Türkiye’de var olan çocuk işçiliği biçimlerinden biridir. Bu durum “evcil-kamusal” iş bölümünün kız ve erkek çocuklar arasında ortaya çıkan cinsiyetçi ayrımı da göstermektedir. Hanenin ekonomik faaliyetlerine katılma zorunluluğu bulunan erkek çocuklarında ise cinsiyetçi iş bölümüne dayalı kendine özgü bir çocuk işçilik biçimini yansıtmaktadır (Köse v.d, 2001:73). Geleneksel bakış açısı, en azından son zamanlara kadar, kadın ve erkek kimliklerini sosyalizasyon sürecinin bir parçası

olarak görmekteydi. Sosyalizasyonun esas olarak kız ve erkek çocuklarının cinsiyete uygun davranışları öğrendikleri çocukluk döneminde gerçekleştiği düşünülmektedir. Cinsiyet özellikleri setlerinden birinde ya da ötekinde eğitilmenin, beklentilerin daha hayatlarının ilk aşamasında farklı renklerde, pembe veya mavi, giydirilmesiyle, oburca beslenmeye teşvik edilmesi ya da engellenmesiyle başladığı düşünülmektedir. Kız çocukları, ev işleri ve sanat öğrenmeleri yönünde teşvik edilirken erkek çocukları daha çok fen ve zanaat konularına yönlendirilir. Böylece cinsiyete dayalı iş bölümündeki yetişkin rollerine hazırlanırlar şeklinde açıklamıştır (Walbly, 2014:110). Buradaki erkek ve kız çocuklarının toplumsal rollerine ilişkin hazırlanma süreci ile Türkiye'deki süreç bazı noktalarda farklılık göstermekte ve bunlar içinde yaşadığımız toplum için geçerliliğini yitirmektedir. Erkek ve kız çocukları ev içi ve ev dışındaki alanlarda çalışarak ve gündelik yaşamın iş bölümlerine dahil olarak sosyalizasyon süreçlerini tamamlamakta ve bunu yaparken de “erkeklik ve kadınlık” rollerine hazırlandıkları düşünülmektedir. Yapılan bu işler, daha çok yaşanılan ve bir parçası olunan toplumun kültürel özelliklerini içinde barındıran ve bunun etkisiyle şekillenen uğraşlar olmaktadır. Başka toplumlarda kız ve erkek çocukların sosyalizasyonunu sağlayan fen ve sanatsal faaliyetler içinde yaşadığımız kültürel doku ve sosyal yaşantı için geçerli bir durum değildir.

Türkiye'de ev işlerinde çalışmak, temizlik yapmak, çamaşır, bulaşık yıkamak, küçük çocuklara yaşlı ve bakıma muhtaç hastalara bakmak, yemek pişirmek gibi işler olarak tanımlanabilirken, ev hizmetlerinde çalışan çocuklar kendi evlerinde çalışanlar ve başkalarının evlerinde çalışanlar olarak ayrılmaktadır. Kentsel ve kırsal yaşamda ev içindeki işlerle kız çocukları daha fazla ilgilenir ve daha fazla çalışırlar. Çocuk bu işleri yaparken çoğu zaman emeği sömürülmektedir. Tam da bu hususta Erder ve Lordoğlu (1993:18) çocuk emeği ile ilgili yapılan araştırmalarda bu noktaya dikkat çekmektedirler. Çocuğun yapmış olduğu işlerin bir sosyalizasyon süreci mi yoksa sömürü mü olduğudur. Bu çalışmanın bulgularından da hareketle şu söylenebilir: çocukların yaşları ve cinsiyeti ile yapılan iş türleri göz önüne alındığında bu durum daha çok bir sömürüdür. Anne ve babaya yapılan yardımların tümünde aynı durum söz konusu değildir ancak çocukların yapmış olduğu işlerin çoğu, ağır iş yüküne sahip işlerdir ve içerisinde çeşitli riskler bulundurduğu açıktır. Bu çalışma şekilleri çocukları; fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak olumsuz

etkileyebilmektedir. Bir diğer unsur da, ev işlerinde çalışan kız çocukları erkek çocuklarına göre oran olarak fazladır ve cinsiyetçi ayırım küçük yaşlarda başlanarak yapılmaktadır.

10. Sonuç

Geleneksel kırsal yaşamda bireye, doğduğu andan itibaren çeşitli görev ve sorumluluklar yüklenir. Bu görev ve sorumluluklar, çocuğun küçük yaşlardan itibaren çalışmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada 7-10 yaş grubunda yer alan çocukların, çalışma yaşamının bir parçası oldukları ve hane içinde anne babaya çeşitli işlerde yardımcı birey konumunda oldukları görülmüştür. Kırsal alanda yaşayan ailelerin geçim kaynaklarının çoğunlukla tarım ve hayvancılık olması, çocukların sadece ev içinde değil ev dışındaki alanlarda da çalışmasına neden olmuştur. Bu çalışma biçiminin çocuk açısından riskleri ve fiziksel olarak zorlayıcılığı daha fazladır. Kırsal alanda ev içindeki ve ev dışındaki işlerde çalışma yoğunluğu kız çocuklarında daha fazladır. Kız çocukları hem anne hem babaya yardım ederken, erkek çocuklarının az bir kısmı her ikisine de yardım etmektedir. Ev içindeki işler (ev temizliği, yemek yapma, çamaşır-bulaşık yıkama, kardeşlere bakma) genellikle kız çocuklar tarafından yapılmaktadır. Çocukların yaptıkları işler, bir yetişkinin yapabileceği türdeki faaliyetlerdir. Geleneksel kırsal yaşamda, çocukların küçük yaşlardan itibaren çalışma ve işi öğrenme düşüncesi hakimdir. Bu da çocuğun çalışma hayatında erken yaşta yer almasına neden olmaktadır. Bu çalışma ve işleri öğrenme süreci, çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmelerinin bir parçası olarak görülmektedir. Geleneksel ataerkil düzen, kız çocuklarını “iyi bir ev hanımı”, erkek çocuklarını ise “eli iş görür adam” olmaları yönünde yetiştirmektedir. Bu durum çocukların hem gelecek beklentisini hem de eğitim yaşantısını olumsuz etkilemektedir. Ortaya çıkan eşitsiz ve adaletsiz düzenin kendini çocuklar üzerinden sürdürmeye çalıştığı söylenebilir. Ailelerin sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerinin, çocukların çalışmasında önemli bir faktör olduğu çalışmamızın sonuçları bağlamında ortaya konulmuştur. Kırsal alanda ev işlerinde çalışan çocukların aile profillerine bakıldığında; ebeveynlerin büyük bir çoğunluğunun eğitim düzeyleri ilkökul iken okuryazar olmayanlar da oldukça yüksek bir orana sahiptir. Aynı şekilde baba ve anne meslekleri eğitim yoluyla kazanılan meslekler değil, içinde yaşadıkları geleneksel kültürün etkisiyle devam ettirilen meslek gruplarıdır. Ailelerin aylık gelirleri asgari düzeydedir veya bu düzeyin altındadır. Çocuğun çalışmasında, anne- babanın eğitim düzeyinin düşük olması,

meslek saygınlığının az olması ve hane aylık gelirinin düşük olması oldukça etkilidir. Çocuğun kırsal yaşamdaki değeri, daha çok ekonomik ve sosyal statü-güvence üzerinedir. Çalışmanın aile sosyo-demografik verileri de bu tezi desteklemektedir ve çocukların çoğunlukla 4 kardeş ve üzerine sahip olduğu görülmüştür. Çocuk sayısının fazla olması ev içindeki işlerin yapılmasını kolaylaştırmakta ve kırsal yaşamda çocuk bakımının çok masraflı olmaması da bu sayının artışı etkilemektedir. Çocukların ev içi ve ev dışı işlerde çok fazla zaman ve enerji harcamaları eğitim yaşamlarının ve gelecek beklentilerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Tarla ve hayvancılık işinde oldukça yoğun çalışan çocuklar, okulların açıldığı dönemde eğitim-öğretim hayatına geç başlamakta ve okulların kapandığı dönemde ise erken ayrılmak durumunda kalmaktadırlar. Çalışmanın yapıldığı okullarda okul yönetimlerinden alınan ve çocukların vermiş oldukları bilgiler göstermiştir ki; kırsal alanda çocukların eğitimi çalışmalarından sonra gelmektedir ve okul aileler içinde ikinci planda tutulmaktadır.

Kaynakça

- Acaroğlu, H. (2010). An Empirical Approach About Some Important Features of Child Labor in Turkey. *Business and Economic Horizons*, 3(3), 135-146.
- Bulutay, T. (1995), *Türkiye’de Çalışan Çocuklar*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Uluslararası Çalışma Örgütü Yayınları.
- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi*. (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çevik, D. (1997). *Çalışmazsam Okuyamam*. Ankara Büyükşehir Eğitim Kültür Daire Başkanlığı.
- Duyar, İ., & Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Erbay, E. (2008). *Çocuk İşçi Olmak –Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bakış*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.
- Erder, S., Lordoğlu, K. (1993). *Geleneksel Çıraklıktan Çocuk Emeğine: Bir Alan Araştırması*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.
- Ertürk, Y. (1994). *Patterns of Child Labour in Rural Turkey*. Ankara: ILO Yayını.
- İnal, K. (2014). *Çocuk ve Demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnal, K. (2007). *Çocuğun Örselenen Dünyası*. Ankara: Sobil Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). “Çocuğun Değeri”. *Psikoloji Dergisi*, Sayı:1, s.89.
- Kahramanoğlu, E. (1996). *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, Ankara.
- Kılıç, F. (2009). *Çocuk İşçiliği ve Ailenin Rolü: Kütahya Örneği*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Özbay, F. (1984). “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmeleri”, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Türkiye’de Ailenin Değişimi, Toplum Bilim İncelemeleri. Ankara.
- Parin, S., & Arlı, A.(2016), “Van ve İlçelerinde İstihdam Yapıları”, Van Kent Araştırmaları, Bağlam Yayıncılık, Ankara.

- Şişman, Y. (2004). *Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Walby, S. (2014). *Patriyarka Kuramı*. (Çev. Hülya Osmanağaoğlu). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırak, N. (1990). *Toplumsal Ekonomik Durumları ve Sorunlarıyla Türkiye’de Köy Çocukları*, Ankara.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Politik Ekonomik Kuram Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethics Statement: The author declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Political Economic Theory has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Yazar Katkı Oranı: Birinci yazar %50, ikinci yazar %50.

Author Contributions: 1st author's contribution rate: 50%, 2nd author's contribution rate: 50%.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors.